YOSHLARNING KASB TANLASHIDA PSIXOLOGIK OMILLARNING AHAMIYATI

Raxmanov Dilshod Tashbulatovich
Chirchiq davlat pedagogika universiteti Pedagogika fakulteti Pedagogika yo'nalishi 26/2-guruh talabasi
DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.24444431

Annotatsiya: Mazkur tezisda yoshlarning kasb tanlashida psixologik omillarning ahamiyati, kasbiy o'z-o'zini anglash mexanizmlari (qiziqish, qobiliyat, motivatsiya, temperament va xarakter xususiyatlari, o'z-o'zini baholash) hamda ularning shaxs psixik kamoloti va kasbiy faoliyatidagi o'rni ilmiy hamda amaliy jihatdan keng yoritilgan. Tadqiqot jarayonida kasbga yo'naltirish va kasbiy tanlov omillarini (ichki motivatsiya, kasbiy layoqat, irodaviy tayyorgarlik, kasbiy identiklik) to'g'ri rejalashtirish va ta'lim-tarbiya jarayoniga joriy etish yoshlarning bilish jarayonlarini (idrok, xotira, tafakkur), kasbiy moslashuvchanligini hamda emotsional-irodaviy barqarorligini oshirish mexanizmlari tahlil qilingan. Maqolada umumiy psixologiya va mehnat psixologiyasi tamoyillari asosida faoliyatni tashkil etishning samaradorligi hamda shaxsni har tomonlama barkamol etib shakllantirishdagi o'rni ochib berilgan.

Kalit so'zlar: kasb tanlash, psixologik omillar, kasbiy o'z-o'zini anglash, motivatsiya, qobiliyat, kasbga yo'naltirish, psixodiagnostika, kasbiy identiklik.

Abstract: This paper comprehensively examines the significance of psychological factors in youth career choice, mechanisms of professional self-awareness (interest, ability, motivation, temperament and character traits, self-esteem), as well as their role in personal mental development and professional activity. The study analyzes the mechanisms for enhancing young people's cognitive processes, career adaptability, and emotional-volitional stability by properly planning career guidance and selection factors (intrinsic motivation, professional aptitude, volitional readiness, career identity) and integrating them into educational practice. Furthermore, the article highlights the effectiveness of organizing activities based on general and labor psychology principles and its role in fostering well-rounded and mature specialists.

Keywords: career choice, psychological factors, professional self-awareness, motivation, ability, career guidance, psychodiagnostics, career identity.

Аннотация: В данной статье научно и практически освещаются значение психологических факторов при выборе профессии молодежью, механизмы профессионального самопознания (интересы, способности, мотивация, особенности темперамента и характера, самооценка), а также их роль в психическом развитии личности и профессиональной деятельности. В процессе исследования проанализированы механизмы повышения познавательных процессов, профессиональной адаптивности и эмоционально-волевой устойчивости молодежи путем правильного планирования факторов профориентации и профессионального выбора (внутренняя мотивация, профессиональная пригодность, волевая готовность, профессиональная идентичность) и их внедрения в учебно-воспитательную практику. Кроме того, в статье раскрывается эффективность организации деятельности на основе принципов общей психологии и психологии труда и ее роль в формировании всесторонне развитых и зрелых специалистов.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Ключевые слова: выбор профессии, психологические факторы, профессиональное самопознание, мотивация, способности, профориентация, психодиагностика, профессиональная идентичность.

Kirish

Bugungi kunda jahon miqyosida ta'lim, bandlik va kasb psixologiyasi sohasida yoshlarni ongli ravishda kasb-hunarga yo'naltirishga qaratilgan innovatsion yondashuvlarning jadal tatbiq etilishi shaxsning kasbiy, intellektual va ijtimoiy salohiyatini tubdan kengaytirmoqda. O'zbekiston Respublikasining ta'lim, bandlik va yoshlar siyosati sohasidagi tegishli farmon va qarorlarida yoshlarni ongli ravishda kasb-hunarga yo'naltirish, ta'lim-tarbiya jarayonini tubdan yaxshilash hamda yoshlarning kasbiy-psixologik va intellektual salohiyatini har tomonlama rivojlantirishga yo'naltirilgan pedagogik-psixologik tizimni yangi shakl va usullar asosida tashkil etish ustuvor vazifa etib belgilangan. Ta'lim va amaliyot jarayonida yoshlarning kasb tanlashida psixologik omillar vositasida shaxsning psixik va kasbiy sifatlarini takomillashtirishda rivojlanishning to'liqligi, kengligi va samaradorligini aniqlaydigan omillarni o'rganish muhim didaktik va umum-psixologik vazifani o'taydi. Yoshlarning kasb tanlashidagi psixologik omillar mikrosotsial muhit (oila, maktab, tengdoshlar jamoasi), tashqi ta'sirlar hamda insonning o'ziga xos ruhiy rivojlanish jarayoniga ta'sir ko'rsatish mexanizmlarini tartibga soladi. Ushbu fan sohasi yoshlarning o'z-o'zini anglashiga, kasbiy va intellektual tayyorgarligini oshirishga hissa qo'shadigan muayyan amaliy-psixologik hamda rivojlantiruvchi strategiyalarni ishlab chiqish va ularni amaliyotga tatbiq etish yo'llarini ta'minlab beradi. Ayniqsa, kasbiy motivatsiya va qobiliyatlarning to'g'ri diagnostika qilinishi o'quvchilarda adekvat kasbiy qaror qabul qilish, o'z imkoniyatlarini to'g'ri baholash va kasbiy o'z-o'zini rivojlantirishda asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi.

Asosiy qism

Kasbga yo'naltirish algoritmlari va psixodiagnostik tahlil tizimlari o'quvchilar hamda talabalarning qobiliyat ko'rsatkichlarini, kasbiy moyillik darajasi va shaxsiy-tipologik xususiyatlarini chuqur tahlil qilib, har bir yosh uchun individual-differensial yondashuvlarni ishlab chiqish imkonini beradi. Bu o'qituvchi va maktab psixologiga ta'lim hamda kasbga yo'naltirish jarayonining sifatini obyektiv baholash, kasbiy o'z-o'zini anglash dinamikasini uzluksiz monitoring qilishda katta yordam beradi. Yoshlarning nazariy, amaliy va kasbiy tayyorgarligini oshirishda kasbiy profayling mashqlari hamda psixodiagnostik diagnostika tizimlari muhim rol o'ynaydi. Insonning kasbiy motivatsiya kuchi, tanlanayotgan sohaning psixogrammasiga moslik mahorati hamda o'z-o'zini obyektiv baholash ko'rsatkichlarini yuqori aniqlikda o'lchaydigan metodikalar kasbiy ikkilanishlar va noto'g'ri tanlov xavflarini darhol aniqlashga xizmat qiladi. Pedagoglar va psixologlar ushbu ko'rsatkichlar asosida o'quv-tarbiya jarayoniga tezkor tuzatishlar kiritib, yoshlarning kasbiy qaror qabul qilish texnikasi hamda mehnat madaniyatini mukammallashtiradilar.

Psixofiziologik va kasbiy monitoring tizimlari yoshlarning kasbiy yuklamalarga ta'sirchanligi, intellektual faollik maromi, emotsional charchoq darajasi hamda emotsional-irodaviy ko'rsatkichlarini real vaqt rejimida kuzatib boradi. Katta hajmdagi psixodiagnostik ma'lumotlarni tahlil qilish orqali mehnat va kasb tanlash psixologiyasi texnologiyalari yoshlarning kelajakdagi kasbiy qoniqmaslik va emotsional so'nish holatiga tushib qolishining oldini oladi hamda kasbiy moslashuvdagi inqirozlar xavfini sezilarli darajada kamaytiradi. Shuningdek, kasbiy layoqat va ichki motivatsiya darajasini baholash kelgusi faoliyatdagi ta'lim, mutaxassislik va mehnat natijalarini yuqori aniqlikda bashorat qilish imkonini yaratadi. Kasbga yo'naltirish va profayling texnologiyalari faqatgina umumta'lim maktablari bilan cheklanib

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

qolmay, balki oliy ta'lim muassasalari, kasb-hunar markazlari va bandlik tizimlarini rivojlantirishda ham keng qo'llanilmoqda. Rivojlantiruvchi kasbiy mashqlar, interfaol trening vositalari va raqamli diagnostika platformalari yoshlarning barcha qatlamlarini ongli kasb tanlashga jalb qilish, ularning kunlik kasbiy tayyorgarligini nazorat qilish va o'z-o'zini idora qilish imkoniyatlarini yaratmoqda.

Yoshlarning kasb tanlashiga ta'sir etuvchi psixologik omillar psixologiyada ikki asosiy guruhga bo'linadi. Ichki (subyektiv) psixologik omillar yoshlarning kasbiy qiziqishlari, mayllari, intellektual va maxsus qobiliyatlari, temperament va xarakter xususiyatlari hamda o'z-o'zini baholash darajasi jarayonlarini o'z ichiga oladi. Tashqi (ijtimoiy-psixologik) omillar esa ota-onalar va oilaning ta'siri, o'qituvchi va psixologlarning maslahatlari, tengdoshlar jamoasidagi qadriyatlar hamda kasbning ijtimoiy nufuzi mexanizmlariga tayanadi. Ushbu ikki guruh omillarining uyg'unligi yoshlarning muvaffaqiyatli kasbiy o'z-o'zini anglashining asosiy poydevoridir.

Olib borilgan tahlillar va nazariy yondashuvlar asosida quyidagi ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi: Ta'lim va tarbiya sifatini oshirish maqsadida umumta'lim maktablari hamda oliy ta'lim muassasalarining o'quv dasturlariga kasb tanlash psixologiyasi, kasbiy profayling va shaxsiy layoqatni aniqlash texnologiyalariga oid maxsus modul hamda mashg'ulotlarni chuqurlashtirib o'qitishni joriy etish. Pedagoglar, sinf rahbarlari va amaliyotchi psixologlarning kasbga yo'naltirish borasidagi savodxonligini oshirishga qaratilgan maxsus malaka oshirish kurslarini tashkil etish hamda ularning amaliyotda zamonaviy psixodiagnostik va profayling metodikalaridan foydalanish ko'nikmalarini rivojlantirish. O'quv-tarbiya jarayoniga yoshlarning kasbiy qiziqishlari, maxsus qobiliyatlari va kasbiy identiklik ko'rsatkichlarini tahlil qiluvchi diagnostik testlar, amaliy trening vositalari hamda kasbiy moslashuv dinamikasini real vaqt rejimida kuzatuvchi usullarni bosqichma-bosqich tatbiq etish.

Xulosa

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, ta'lim va kasbga yo'naltirish jarayoniga yoshlarning kasb tanlashidagi psixologik omillar qonuniyatlariga tayangan holda psixodiagnostik vositalar va monitoring tizimlarini bosqichma-bosqich tatbiq etish yoshlarni aqliy va kasbiy faollik cho'qqisiga olib chiqishda samarali vositadir. Shuningdek, ichki motivatsiya va individual qobiliyat bosqichlarini inobatga oladigan shaxsiylashtirilgan kasbga yo'naltirish rejalari hamda amaliy treninglar tizimini amaliyotga keng joriy qilish lozim.

Mehnat psixologiyasi va pedagogik psixologiya tamoyillarining uyg'un holda olib borilishi yoshlarning kasbiy ta'lim hamda mehnat muhitiga moslashuv jarayonini tezlashtiradi hamda ularni har tomonlama barkamol, raqobatbardosh va yetuk mutaxassis sifatida shakllantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 20-oktabrdagi ''Aholi bandligi to'g'risida''gi O'RQ-642-sonli Qonuni.
2. G'oziyev E.G. Umumiy psixologiya va kasb tanlash psixologiyasi. Darslik. – Toshkent: Universitet, 2010. – 380 b.
3. Karimova V.M. Psixologiya: Kasbiy o'z-o'zini anglash va shaxs taraqqiyoti. O'quv qo'llanma. – Toshkent: O'zbekiston, 2018. – 275 b.
4. Xalmuratov R.N. Yoshlarning kasb tanlashida psixologik omillar va qobiliyatlarning o'rni // ''Fan va Ta'lim'' ilmiy jurnali, 2021. – № 4. – B. 16-20.
5. Shukrullayev J.M. Kasbga yo'naltirish va psixodiagnostika asoslari. Darslik. – Chirchiq: City of Book, 2023.
6. Novak T. Modern Theories of Vocational Psychology and Career Guidance. – Springer, 2025.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.